

PRI LOZI KON TOLKUVAVETO NA FILMOT PRAČINA OD MILANO MANEVSKI

Katahresis i Pračina

I graweto i namerno pogrešna upotreba na vesternot { to gi pravi Mil-o Man-evski vo "Pračina" zna-i tokmu toa - katahrestički da zboruva kako Makedonec na jazi k { to toj odnadvor go prepoznava, no i so jazi k { to go sepuva, { to ne go ostava ramnodučen toj na koj mu se obrača . Mil-o zboruva za Makedonecot koj mora da ja raska' e svojata pri kazna. Po reakcijete na filmot se -ini kako ni komu odnadvor da ne mu beže mnogu jasno, deka Makedonecot ima silna, da ne re-am patološka, i ako poveќе nametnata potreba da ja raska' e svojata pri kazna, da po-ne da zboruva.

No, kako da ja raska' e taa pri kazna za sebe, a da ne se bide avtoreferenten (kako vo našata televizijska drama za Goce Delčev) i i derivativen (da preraska' e nekoja emisija na BBC za Makedonija).

Koga zboruvate za sebe, od edna strana go imate problemot na derivatendiskurs - na nekritičko prezemawe na tuji diskursi, so koj lesno go gubite statusot na subjekt, od druga strana, ako ja otfrlite derivativnosta, ako velite ne pričaam ni { to odnadvor, tuku }e se mislam samiot sebesi so ona { to e moe, go imate problemot na avtoreferentnost, toga }e se zatvori te vo sebe, }e se povikuvate samo na sebe i ne }e mo' e ni koj da ve razbere. Na primer, ako po-nete da zboruvate za sebe (kako Makedonec), povikuj se na Pecko, na I tar Pejo, ni koj nema da ve razbere, za { to ne gi prepoznava va { i te referenci, ednostavno ne gi znae tie i mi wa. Zna-i morate da koristite tuji diskursi, me|utoa namerno da gi zlopotrebuвате, da gi izvrtuvate, za da toj koj sakate da ve služe ne se zavrte gi na-uli u { i te i po-ne da služa.

Ako na eden evropeec po-nam da mu zboruvam za Makedonija, a sakam da po-ne da me služa, moram da gi po-ituvam prвите pravila na komunikacija: ne smee da ima samo redundantnost i ne smee da ima samo { um. Ako koristam samo poi mi i sl i ki koi toj gi pozna da li sum mu ka' al ne { to? Mo' e da i spadne deka jas vsu { nost mu zboruvam za nego i toga { porakata { to mu ja pra }am e redundantna - vo nea nema ni { to novo. Ako koristam poi mi i sl i ki koi samo jas gi poznavam toga { mojata poraka

ima premnogo { um - toj ni { to ne razbi ra. Avtoreferentnosta e { um, derivativnosta e redundantnost. Za mnogumi na re{ eni eto e vo spojot na ovie dve krajnosti. No, vo toa ne mo' e da se zadovol i „patolo{ kata potreba“ da se raska' e svojata prikazna. Taa ne se zadovol uva vo „kreolizacijata“ bilo da e taa spontana ili fingirana. Zatoa, moram da mu ponudam ne{ to { to toj go znae (i toa mnogu dobro), na taka da go izvrtam { to toj da si re~e: ovoj zboruva za ne{ to { to go znam, a ne mi nudi ni novo tolkuvawe ni tukritikana toa { to go znam - zna-i ovoj zboruva za sebe provoci raj}i me so ona { to go poznavam. Taka, povi kuvaj}i se na Mi ki Maus, }e po~ne da me slu{ a za{ to go prepoznava Mi ki Maus, a ako po~nam da mu zboruvam preku Pecko, nema da me razbere zatoa { to ne go znae Pecko. Toa e problemot so koj se fati li Mi l -o Man-evski vo Pra{ i na.

Pra{ i na na Mi l -o Man-evski e katahresti ~ki film. Vo nego duri i bespredmetno da se bara otpor protiv Holivud i protiv onoj Zapad koj ne me razbi ra, mene { to sakam da ja raska' am svojata prikazna koja e prikazna na Makedonec. Mi l -o, kako izgraden filmaxija mo' e{ e da napravi sjaen vestern, no so toa }e be{ e samo u{ te eden odli ~en re' i ser i nema{ e da progovori kako Makedonec. Toj da naprave{ e ~isto kaubojski film, vestern, reakcijata }e be{ e - eve go Mi l -o, go ispekol zanaetot, dobar re' i ser e. Da, sme videle akcijski filmovi od neamerikanci, od Kon~alovski, od Volfgang Petersen - i da ne gi redime, gi ima mnogu - a eve sega i Mi l -o se vbrojuva me|u ni v. Od druga strana, pak, ako naprave{ e nekoja nova verzija na Crno seme, povtorno nema{ e da bi de razbran. Ti e na koi im se obra}a - zapadni ot svet - }e go gledaa toa kako dokumentaren film.

No, so katahrezitot (namerno pogre{ nata upotreba) na vesternot toj go svrtuva vnimanieto i ve}e e subjekt koj progovoruva za sebe kako za Makedonec. Velat, mnogu kriti ~ari od Zapad ne go bendisale filmot. Toj uspea kon sebe i protiv sebe da gi svrti site tie odnadvori da gi namesti. I zletaa mnogu nebulozni kritiki za filmot koi mo' at da bi dat razbi eni kako glinengulabi. Za' al, strel i { tata bea na drugi mesta, ne kaj nas.

Ni koj odovde ne vleta vo { esnaesterecot na potencialniot makedonski dijalog so svetot po „xajjevski ot“ centar-{ ut na Mi l -o. Ni koj ne reagira{ e sl edej}i go negoviot recept, negoviot diskurs. Mo' ebi zatoa { to za takvo ne{ to nema lu|e koi }e bi dat tolku verzirani vo novite

diskursi i tolku hrabri i samouvereni { to }e mo' e da si igraat so diskursi te zboruvajji za sami te sebe. Na planot na diskursi ostanati sme vo 80-te godini od minatiot vek (u{ te se ma~ime so postmodernata. Za vtorata moderna nemam ni aber). Katahrezi sot podrazbi ra mnogu znaewe, a ne raspojasano negatorstvo. Treba da ste zanaet-ija, pred se, No ne so zanaet od 19-ti vek. Ve{ ti ot i obrazovani ot katahresti ~ar treba da mo' e da ka' e, na primer, sakate da vi zboruvam za Makedonija preku Habermas, ili preku Derida - eve vi - }e vi zboruvam. Ili preku Luman ili Fuko, ili edi-koj si (ama poznat). I pri toa ni koj da ne mo' e da mi ka' e deka ne gi poznavam ili pogre{ no gi intepreti ram. Onoj na koj mu se obra}am treba da znae: jas zboruvam za sebe i go zloupotrebuvam, namerno pogre{ no gi upotrebuvam toj i toj di skurs. Mo' e da se ka' e deka eden Slavoj @i' ek go pravi ova (kaj nego ima i Hegel i vijagra, da re~eme) i toa uspe{ no - pri vlekuva vni mani e zatoa { to se igra so ni vni ot jazik. I ako vo negovi te katahresti ~ki is-itawa nema tolku politi ~ki protest i ~uvstvo na napadnat nacionalen identitet kako { to go ima vo makedonskiot katahrezi s.

Vo katahrezi sot i ma vra}awe so ista merka i vo toa toj e protest. Vo katahresti ~kata pozicija se veli: Zarem sum tolku glupav da im prepu{ tam se na drugi te - tokmu koga stanuva zbor za samorazbi raweto? Vpro~em i politi kol ogot od nadvor koj zboruva za Makedonija me zloupotrebuva za da se legiti mi ra vo svojot teori ski establ { ment, a ne za da me razbere. Zo{ to jas da ne go zloupotrebuvam nego ili nekoj mnogu pogolem, kako Hegel? Vo krajna linija, jas sum na~isto, }e se potepaat tie tamu da ja pro~i taat mojata revoluci onerna interpretacija na Hegel? Voop{ to ne. No, ako zboruvam so jazi kot na Hegel za BJRM toga{ i mam { ansi. I ma vo katahrezi sot dosta "hip-hopovi { tina". Vo toa e idejata na katahrezi sot, bezobrazno i drsko treba da izvrtuva{ , pogre{ no upotrebuva{ (rap na Musorgski) i da im se proti vstavuva{ , bez kompl eksi . Kone~no, znaeweto e sega brauzi bilno. Te interesi ra ne{ to? - brauza{ po internet i doznava{ . Sistemsko znaewe, imanentna kritika? Toa se raboti na minatoto. Taka, koga }e pro~i tam nekoj kanadski politi kol oga da zboruva za Makedonija, znam deka toj zboruva za Makedonija ne zatoa { to vlegol vnatre vo makedonskoto pra{ awe tuku zatoa { to brauzal po sajtovi na

internet, vrtel razni tekstovi, i toa tekstovi koi ne se na makedonski, za{ to ne znae makedonski, i mi nudi nekoja pri kazna za mene, a jas go kupuvam toa zatoa { to toj e od Kanada { to od Zapad, a Zapadot e centar na znaewe. A, toj te doprel vaka, tangencijalno i sednal i napi { al pri kazna i taa pri kazna ti ja prodava kako tvoja realnost. A, ti kako budal etinka, ja kupuva{ za{ to mi sl i { deka se u{ te postoi si stemsko znaewe.

I sega koja pri kazna za Makedonija ja saka{ ? Taa na Mil~o ili i taa na BBC?..

Pra{ i na i krajot na anti komunistot (na di si denti te i dokumentaristi te)

Mi nati te ~eti ri setti na godi ni na ovi e prostori (mo' ebi podobro e da se ka' e vo porane{ na Jugoslavi ja) se pojavuvaa tvorci koi na filmski jazi k go mi sl ea op{ testveno-pol i ti ~koto vo koe ' i veeja¹ i koi se vrzuvaa za pol i ti ~koto od koe proizleguvaa, se smetaa za proizvodi na edna dr' avna kul tura - i ako ne ba{ kako { to taa (dr' avnata kul tura) bi sakala. Da pojasnam, ne zboruvam za avtori koi tretiraat temi na intersubjektivnost (nesre}na qubov na dvajca mladi) ili op{ to~ove~ki temi (zloto na naci zmot), tuku za avtori vo koi naci onal nata pripadnost se prepoznava pred pripadnosta na sami ot sebe (vo nekoja introspekcija) i pripadnosta na celiot svet (vo nekoja kosmi~ka zagri' enost za ~ove{ tvoto). I mi sl am deka tokmu toa filmsko di si dentsko mi sl ewe be{ e preduslov voop{ to na Zapad da se zboruva za ni vnata umetni~ka kreativnost. Ova be{ e logi kata - ako, kako umetnik mu se proti vstavuva{ na re' i mot, toga{ ti si kreativen; ako go vospeva{ , toga{ si socrealist, zna~i nekreativen. Ostanatata (apoliti~na) umetnost po pravilo se etnologizira{ e ili folklorizira{ e - se sveduva{ e na narodna umetnost ili folklor. Taka, umetnikot ili izveduva~ot be{ e srbin, makedonec, so hrvatsko poteklo, no ne be{ e od SFRJ. Znam deka makedonski ot umetnik Dim~e Koco, go i staknuva{ e toa deka SFR Jugoslavi ja e stra{ no poznata vo svetot po nai vnoto slikarstvo, no ne i po toa drugoto ne-nai vnoto (akademskoto).

1

Takvi kreativi -disejanti bea Dušan Makavejev i Emir Kusturica so „Sjeha i se Dol i Bel“. No, zatoa { to bea ideološki interesni - kako kulturni disejanti. Tje, spored zapadni tekritari, jaslikaabedata na taa nova dr' avna kulturna { to se obiduje da ja izgradi samoupravni ot, jugoslovenski ot socijalizam. Taka gi interpretiraa nadvor: kako kreativni dokumentaristi na eden re' im koj ne e sl obodeni koj kako takov treba celiot sl oboden svet da go vidi. Reakcijata mo' e da se svede na izvikot na pofalba i vodu{ evuvawe: Vidi hrabri i kreativni anti-komunisti, bravo! Makavejev be{ e na-isto so taa opredelba. A Kusturica naj-esto se prave{ e na udren za{ to mu odgovara{ e taka i toa mu nose{ e novi proekti, bez da rizikuva da se zaka- i so vl asti te vo svojata zemja - „jer je on svoju Jugu voli o“. No, vo nekoja op{ ta istorija na filmot, tie ne se avtori na novi zraz, novi tehnik i, duri ni na temi,

Zatoa, Milčo Mančevski so Praž i na go postignuva { okot. Odedna{ imate avtor koj ne e ni tu natur{ -ik; ni tu amater koj snimi masakr na afri kanski pl eme; ni tu kulturni disejant koj vel i: - gl edajte kol ku e grdo vo mojata zemja ama ovi e moi ve tuka ne mi davaat toa da go ka' am (patem, „Pred do' dot“ ako ne so pol a noga, toga{ so pal ecot na taa noga be{ e capnal vo kulturno disejantstvo). Naedna{, nekoj od ovi e balkanski prostori pravi film. I toa makedonski film. I ne pl uka po komunizot i ne e nai ven (vo smisla na nai ven sl i kar). Ne e amater i ne e anti-komunist pla-ko.

Praž i na i nacionalna kulturna

Odedna{ imate film na avtor koj e istovremeno proizvod na edna nacionalna dr' avna kulturna, kol ku { to e, ako nekoj saka, proizvod na ameri kanski filmska edukacija. I mate avtor koj ideološki ne mo' e nigde da bi de staven, i ako toj so celiot film pri nuduva tokmu na toa - da mu go barate mestoto vo ideološki klu-. Se pojavuva avtor koj ne e po introspekcijata, po intersubjektivni te odnosi, po op{ to-ove-ki te temi, tuku po jazikot na filmot. Mislam deka go poznavam Milčo, introspekcijata e del od negovata intima biografija, intersubjektivni te odnosi se del od negovoto maalsko vospituvawe i op{ to-ove-ki te temi se

del od negovoto formalno (osnovno i gi mnazi sko) obrazovani e. I seto toa go ima vo negovite filmovi. No vo Pra{ina toj go otvora pra{aweto na raska' uvawe, otvora edna meta-dimenzija na filmot. Toj ne poka' uva samo deka mo' e da se vbroi me|u vrvnite filmski zanaet-i i, tuku toj go zaka-a i zanaetot. Filmot ne e samo eden vid na raska' uvawe, filmot mo' e da postavuva ili da na-ne pra{awa za samoto filmskoto raska' uvawe. So ova di menzija na filmot Pra{ina dokumentarnosta cel osno se zaborava < se otvora vratata na teorijata na filmot.

I tokmu tuka, sega zboruvam od pozicija na makedonski teoreti-ar, mi sl am deka ovoj film ja zape-ati vrskata me|u umetnosta i dr' avata, me|u kul turata i dr' avata Makedonija. Jas taka go -i tam filmot na Man-evski. Mojot tekoven anga' man e vospostuvaweto na vrskata me|u nacija, kul tura, identitet i dr' ava. I tuka go smestuvam i tvore{tvoto na Mil-o Man-evski. ^ovekov e re' iser, filmacija so site ni{ani, i ne e poteklo od Makedonija, tuku e Makedonec, asli. Ova mo' e da se vi di vo ona nebulozna kritika deka filmot e napraven za da se popre-ivl eguvaweto na Turcija vo Evropskata Unija. Toa da bi de li -en proekt na Man-evski e najneverojatno. No deka e nara-ka spored dr' aven proekt ve}e mo' e i da se progol ta. Za mnogumi na toa e i zvesno, tol ku e mo}en filmot. Ona {to tuka, navisti na ne mo' e da se izbegne e toa deka Man-evski kako Makedonec roden po Vtorata svetska vojna mo' e da ima protiv Turcite samo kako nekoj {to izrasnal vo dr' avata Makedonija a ne kako sl oboden, nezavisen i spravuva- na istoriski te nepravdi. I tuka se somne' ite ili etiketite na kriti -arite koi gi poznaat rabotite.

Mil-o Man-evski ne e nekoja postmoderna idi osi nkrati -nost, no ne ni dr' aven slu' benik. Man-evski ne e Veqko Bul aji }. Toj ne e pl aten od dr' avata da pravi filmovi. Toj e samo od dr' avata Makedonija. I ova zbor-e "samo" ja pravi de-etnol ogi zacijata na makedonskata kul tura. Ova "samo" gi vrzuva kul turata i dr' avata. Pri kaznite za "turskoto ropstvo" se del od makedonskata kul tura. No Mil-o Man-evski poka' uva deka taa ima mnogu drugi delovi. Koga mu edna{ rekov deka mi se dopa|a katahresti -koto -itawe na vesternot vo filmot, odnosno toa kako go (zlo)upotrebuva ili namerno pogre{no go upotrebuva toj ' anr za da ja raska' e pri kaznata na Makedonecot (kata), Mil-o mi odgovori deka ne bi l tol ku promisl en, tuku deka ednostavno "kaubojskite filmovi se del od

negovi ot ' i vot". Zatoa i ma pravo i stori -arot na umetnosta Bojan Ivanov koj veli deka Mil -o i zvali film od "xiger". Makedonskoto e tokmu vo "xigerot". Vo nea e natalo' en svetot na sliki od site strani (Vo Makedonija, kako vo ni edna druga zemja, se vkrstija Istok i Zapad i geografski i delo{ki i religijski), od site vremi wa. Mil -o ne gi gledal samo { pageti -vesterni te vo kino Karpo{ , toj gi gledal i Bertolu- i i Antowoni vo Domot na mladi te 25 Maj i , kako sekoe skopsko dete, i mal solidno poznavawe na indiskata filmska industrija (tokmu zatoa { to rastel vo Skopje). Go -ital egzistencijalistot Alber Kami kako lektira vo gi mnazi ja, no i Serdarot na Pri -ev, a gi u-el i -lenovi na ustavot na SFRJ od 1974 godi na na -asovi te po sociologija vo gi mnazi ja.

Zatoa, jas na filmov gledam ne samo kako na del tuku i kako na proizvod na kul turata na dr' avata Makedonija, na kul turata na Republika Makedonija koja se razvi va posl edni ve pedeseti na godi ni . So ova ne mu se odzema od kreati vnosta na Man -evski , naproti v. Tokmu poradi nea toj mora da bi de pri graben i so -uvan kako del od kul turnoto tvore{ tvo na dr` avata Makedonija, a ne na etnosot na Makedonecot. I zatoa filmot Pra{ i na go tol kuvam kako silno dezetnologizirako sredstvo na makedonskata dr' avna kul tura.

Branislav Sarkawac